

Malwina Siewier

Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

**Z dziejów bezpieczeństwa wewnętrznego II RP.
Policja Województwa Śląskiego
wobec ruchu komunistycznego**

On the internal security of II Polish Republic.
The Silesian Region Police against
communist movement

Abstrakt: W artykule omówiono najbardziej istotne zagrożenia wynikające z działalności ruchu komunistycznego w województwie śląskim, zwracając uwagę na metody i formy jego działań. Wyeksponowano rolę Policji Województwa Śląskiego w zakresie zapobiegania i zwalczania tego zagrożenia. Scharakteryzowano stosowane metody pracy operacyjno-śledczej oraz skuteczność podejmowanych działań.

Słowa kluczowe: Policja Województwa Śląskiego, województwo śląskie, ruch komunistyczny, zagrożenia II Rzeczypospolitej, 1918-1939

Abstract: This article presents risks that come from communist movement's activity in the Silesian Region. Forms and means used by its members to achieve fixed goals are also described. What is more, this paper discusses the role of the Silesian Region Police in terms of prevention and fighting this danger back. The most commonly used methods, as well as the effectiveness of police activities, are also presented in this piece.

Keywords: Silesian Region Police, Silesian Region, communist movement, risks of the II Republic, 1918-1939

W okresie międzywojennym w Polsce działalność prowadziło kilka komunistycznych organizacji i ugrupowań politycznych, które były powiązane z instytucjami państwowymi oraz partyjnymi Rosji bolszewickiej, a później Związku Radzieckiego. Aktywistom zlecano m.in. zadania propagandowe i dywersyjno-sabotażowe, inspirowane przez tajne służby¹.

Za wyjątkowo niebezpieczną dla Polski uważano działalność Międzynarodówki Komunistycznej (Kommunistischesj internacyonał, zwany Kominternem) utworzonej w Moskwie w 1919 roku. Była ona związkiem 19 partii komunistycznych, w tym polskiej. Naczelną władzę sprawował w niej Komitet Wykonawczy Komunistycznej Międzynarodówki (IKKI). Najważniejsze cele, które realizowano w ramach współpracy, zakładały: aktywność we wszystkich masowych organizacjach, partiach politycznych, zrzeszeniach; tworzenie w ich strukturach komunistycznych frakcji i przejmowanie nad nimi kontroli; prowadzenie agitacji w parlamencie; dążenie do utworzenia w każdym państwie jednej partii komunistycznej oraz wywołanie rewolucji na świecie².

Kolejną organizacją była Komunistyczna Międzynarodówka Młodzieży, która odpowiadała za ideologiczne wychowywanie młodych ludzi. Inicjowała także utworzenie w poszczególnych krajach Komunistycznych Związków Młodzieży (KZM). Następną organizacją była Czerwona Międzynarodówka Związków Zawodowych (Profintern). Jej celem było zdominowanie i podporządkowanie związków zawodowych partii komunistycznej. Inną była Międzynarodowa Organizacja Pomocy Rewolucjonistom (MOPR). Utrzymywała ona kontakty z aresztowanymi działaczami, udzielała im moralnego i materialnego wsparcia, a także pomagała ich rodzinom. Ponadto przygotowywała akcje antyrządowe. Wszystkie wymienione organizacje były finansowane i kierowane przez władze bolszewickie³, które wykorzystywały je w dużym stopniu do działalności szpiegowskiej. Jednostki utworzone poza granicami kraju pełniły funkcje ekspozytur

¹ H. Cwiąg, *Działalność wywiadu sowieckiego na polskim pograniczu w latach trzydziestych (w świetle materiałów polskiego kontrwywiadu)*, Warszawa 1994, s. 42.

² Materiał szkoleniowy dotyczący komunizmu, (brak roku wydania, dalej: brw), s. 49-51, Archiwum Państwowe w Katowicach (dalej: APK), Policja Województwa Śląskiego (dalej: PWS), sygn. 108, s. 49-51.

³ Ibidem, s. 51-53.

wywiadowczych. Pod koniec 1920 roku wywiad rosyjski działał efektywnie w 15 państwach, zwłaszcza w Polsce, krajach bałtyckich oraz na Bałkanach⁴.

W grudniu 1918 roku została utworzona Komunistyczna Partia Robotnicza Polski (KPRP). Rok później polskie władze uznały jej działalność za antypaństwową i systematycznie zwalczały wszelkie jej przejawy. Działania polskich organów bezpieczeństwa hamowały ekspansjonistyczne zamiary Rosji. Władze tego kraju uważały, że Polska stanowi przeszkodę na drodze do zwycięstwa idei komunistycznych w Europie, a w dalszej perspektywie, na całym świecie⁵. W opinii Józefa Stalina państwo polskie było sztucznym tworem, „[...] przegrodą między socjalistyczną Rosją, a rewolucyjnym Zachodem”⁶.

W 1921 roku KPRP, po przyjęciu 21 warunków Kominternu, weszła w jego skład. W 1925 roku zmieniła nazwę na Komunistyczną Partię Polski (KPP)⁷. Była ona jedynym ugrupowaniem politycznym w okresie międzywojennym, które dążyło do obalenia ustroju kapitalistycznego oraz przejęcia władzy przez klasę robotniczą na drodze rewolucji⁸. Zamierzano „[...] przygotować i organizować bezpośrednią walkę o władzę polityczną oraz szerzyć wśród mas świadomość, że walka ta będzie ostatecznie rozstrzygnięta przez orężne starcie między siłami rewolucji i kontrrewolucji [...]”⁹. KPP prowadziła tajną działalność (program dla działaczy) i jawną (program dla mas). Zakładano rozwiązanie polskich oddziałów wojskowych i policyjnych oraz zastąpienie ich jednostkami Armii Czerwonej i milicji. Ponadto zapowiadano: likwidację sejmu i samorządów; zmiany w Radach Delega-

⁴ H. Głębocki, *GRU w służbie Imperium*, [w:] *Czerwone szwadrony postępu*, red. F. Musiał, J. Szarka, Kraków 2008, s. 13.

⁵ J. Tyszkiewicz, E. Czapiewski, *Historia powszechna. Wiek XX*, Warszawa 2011, s. 108-109.

⁶ K. Grünberg, J. Serczyk, *Droga do rozbioru Polski. Nowe ustalenia: 1918-1939*, Warszawa 2005, s. 60; *Historia dyplomacji polskiej: 1918-1939*, t. 4, red. P. Łossowski, Warszawa 1995, s. 89.

⁷ Pismo Wydziału V Komendy Głównej Policji Państwowej (dalej: KG PP) do wszystkich Okręgowych Policji Politycznych, APK, PWS, sygn. 18, z 19. 04. 1925r., k. 96.

⁸ J. Ławnik, *Represje policyjne wobec ruchu robotniczego 1918-1939*, Warszawa 1979, s. 115-117.

⁹ Cyt. za: F. Hawranek, *W województwie śląskim 1922-1939*, [w:] *Dzieje ruchu robotniczego na Górnym Śląsku*, red. F. Hawranek, Opole 1982, s. 189.

tów Robotniczych i Rolniczych; 6-godzinny dzień pracy; walkę z bezrobociem i brakiem mieszkań; konfiskatę dużej i średniej własności prywatnej; upaństwowienie przedsiębiorstw handlowo-przemysłowych, banków oraz kopalń. Podstawowymi jednostkami partii były komórki, które na danym obszarze łączyły się w dzielnice, a te z kolei w okręgi. Jednolite pod względem narodowościowym okręgi tworzyły autonomiczne obwody. Na ziemiach polskich działalność antypaństwową prowadziły: Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy (KPZU), Komunistyczna Partia Zachodniej Białorusi (KPZB) oraz Komunistyczna Partia Górnego Śląska (KPGŚ)¹⁰.

KPGŚ powstała 7 listopada 1920 roku, z połączenia Komunistycznej Partii Górnego Śląska (Komunistische Partei Oberschlesiens), górnośląskiego oddziału Niezależnej Socjaldemokratycznej Partii Niemiec (Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands) oraz Komunistycznej Partii Ziem Śląskich (Komunistische Partei Schlesischen Gebiete). KPGŚ przewodził Anton Jadasch, a główna siedziba mieściła się w Gliwicach. Posiadała ona 5600 członków, jednak ich działalność miała marginalne znaczenie¹¹. KPGŚ zlikwidowano po podziale Górnego Śląska w maju 1922 roku, tworząc w jej miejsce okręg KPP. Niewielkie wpływy komunistów na tym obszarze, można tłumaczyć ich stanowiskiem wobec podziału terytorium plebiscytowego. Popierali oni bowiem pozostawienie Górnego Śląska w granicach Niemiec lub jego usamodzielnienie. Małe poparcie wynikało również z przywiązania Górnoślązaków do katolicyzmu. Po delegalizacji KPP w 1919 roku, komuniści starali się uzyskać poparcie związków zawodowych¹².

KPZU, KPZB i KPGŚ w sprawach organizacyjnych i programowych podlegały KPP, tylko w niektórych kwestiach lokalnych posiadały samodzielność. Organem wykonawczym KPP na obszarze państwa był Komitet Centralny (KC), w okręgu Komitet Okręgowy (KO), w rejonie – Komitet Rejonowy (KR), a w komórce – maż zaufania.

¹⁰ Materiał szkoleniowy..., op. cit., s. 53.

¹¹ D. Jerczyński, *Śląski ruch narodowy pod naciskiem polskiego i niemieckiego nacjonalizmu na tle politycznej historii Górnego Śląska w latach 1848-1947*, Zabrze 2006, s. 111-113.

¹² Z. Hojka, *Polski ruch zawodowy w województwie śląskim (1922-1939). Oblicze polityczne*, Katowice 2006, s. 151.

Komórki pełniły wyjątkowo ważną rolę, ponieważ za ich pośrednictwem utrzymywano kontakt z ludnością. Ponadto organizowały one mieszkania konspiracyjne, w których ukrywano aktywistów, poszukiwanych przez organy bezpieczeństwa. W nich także przechowywano broń, nielegalne materiały propagandowe i literaturę komunistyczną¹³.

Skład Komitetu Centralnego KPP wybierany był przez Zjazd Partii. Przy KC działały następujące biura: organizacyjne, polityczne, do spraw narodowościowych i zagraniczne, które de facto było zakonspirowanym rządem, mającym ujawnić się w sytuacji powodzenia rewolucji komunistycznej w Polsce. Ponadto utworzono następujące wydziały: wojskowy, zagraniczny, kulturalno-oświatowy, kobiecy, spółdzielczy, agitacyjny, techniczny, zawodowy, kolejowy, górniczy, żydowski, wiejski. Działalność KPP finansowano z dotacji Kominternu oraz ze składek członkowskich. Pod jej wpływem pozostawały również: Związek Młodzieży Komunistycznej, Związek Młodzieży Komunistycznej Zachodniej Ukrainy, Związek Młodzieży Komunistycznej Zachodniej Białorusi i oddział MOPR-u¹⁴.

Antypaństwowa działalność komunistów prowadzona była w różnych formach: a) kampanii antyrządowej, polegającej na zwalczaniu polskich władz; b) kampanii antywojennej, zakładającej inicjowanie strajków w sektorze przemysłu obronnego oraz zniechęcanie społeczeństwa do podejmowania walki w obronie kraju, co miało prowadzić do osłabienia jego zdolności obronnych; c) kampanii w wojsku – charakteryzującej się prowadzeniem agitacji w armii polskiej, w celu osłabienia jej potencjału bojowego, poprzez demoralizowanie żołnierzy, osłabianie dyscypliny wojskowej, namawianie do nieposłuszeństwa względem przełożonych; d) kampanii na polskich wsiach w zakresie agitacji ideologicznej chłopów; e) kampanii szkolnej, zakładającej podsycanie konfliktów na tle narodowościowym oraz wysuwanie żądań względem państwa, by otwierano nowe szkoły mniejszościowe; f) akcji w samorządach, przejawiających się w dążeniu do obsadzenia ważnych stanowisk członkami KPP, bądź jej sympatykami, ponadto starano się utrudniać współpracę i wywoływać konflikty między władzami państwowymi i samorządowymi; g) akcji

¹³ Materiał szkoleniowy..., op. cit., s. 53-54.

¹⁴ Ibidem, s. 54-55.

przeciwko przysposobieniu wojskowemu i wychowaniu fizycznemu mających na celu hamowanie wszystkich inicjatyw tego typu; h) akcji w związkach zawodowych, których celem było zdobywanie wpływów, konfliktowanie grup pracodawców i pracowników, inicjowanie strajków, wystąpień, dążenie do konfrontacji z organami bezpieczeństwa; i) akcji polityczno-oświatowych, zakładających szkolenia członków KPP na przyszłych instruktorów; j) akcji w więzieniach, polegających na szkoleniu więźniów politycznych w zakresie działalności dywersyjno-sabotażowej (za pośrednictwem tzw. komitetów więziennych)¹⁵.

Najczęściej wykorzystywanymi środkami, którymi posługiwali się aktywiści, były: kolportaż komunistycznych materiałów propagandowych (broszur, odezw, ulotek); wywieszanie sztandarów i transparentów; umieszczanie w widocznych miejscach napisów antypaństwowych; korespondowanie z żołnierzami; organizowanie wieców, demonstracji, zebrań; pochodów; podsycanie konfliktów społecznych, wywoływanie strajków; organizowanie bojówek dywersyjno-sabotażowych¹⁶. Ważnym fragmentem działalności policji politycznej i kontrwywiadu wojskowego było ich zwalczanie. Polskie władze zlecały organom cywilnym i wojskowym, prowadzenie działań propagandowych i represyjnych, mających na celu ograniczenie tego typu akcji komunistycznych w państwie. Oddziaływano na poszczególne grupy społeczne. Pozyskiwano do współpracy członków legalnych partii politycznych. Popierano wszelkie społeczne przedsięwzięcia, ograniczające rozpowszechnianie ideologii komunistycznej. Powołano również Instytut Naukowego Badania Komunizmu (INBK), który prowadził pogłębione analizy tego zagrożenia. Działalność ruchu komunistycznego oceniano jako mało skuteczną, jednak problemu nie bagatelizowano¹⁷. Mimo niepełnych danych, na podstawie prowadzonych statystyk policyjnych, można zauważyć wzrost aktywności ruchu komunistycznego na przestrzeni lat 1922-1939. Zagrożenie z jego strony wynikało z dużej różnorodności podejmowanych działań wyrotowych i antypaństwo-

¹⁵ Ibidem, s. 56-57.

¹⁶ Ibidem, s. 58.

¹⁷ A. Peplowski, *Zagrożenie bezpieczeństwa wewnętrznego Drugiej Rzeczypospolitej ze strony ruchu komunistycznego*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Peplowski, A. Szymanowicz, A. Gołębiowski, Wrocław 2010, s. 26-30.

wych, a także z zaangażowania na jego rzecz mniejszości narodowych, zwłaszcza ukraińskiej, białoruskiej i żydowskiej¹⁸.

Policja Państwowa (PP) oraz Policja Województwa Śląskiego (PWS) zostały wyposażone przez władze administracji państwowej w uprawnienia, umożliwiające realizację zadań, związanych z utrzymaniem ładu, bezpieczeństwa i porządku publicznego. W PWS, podobnie jak w PP obok formacji mundurowej utworzono służbę śledczą, która dzieliła się na pion kryminalny oraz polityczny. Ostatni z nich zwalczał przestępstwa o charakterze antypaństwowym, zagrażające ustrojowi i bezpieczeństwu państwa¹⁹. Policja polityczna prowadziła intensywne rozpoznanie organizacji antypaństwowych. W ramach realizowanych działań analizowano sytuację wewnętrzną ruchu komunistycznego, dokumentację i na tej podstawie planowano stosowne działania²⁰. Organy policyjne prowadziły wywiad konfidencki, inwigilację indywidualną oraz zbiorową, dokonywały aresztowań i zatrzymań, przeprowadzały rewizje i przeszukania²¹. Nie zawsze udawało się zgromadzić wystarczający materiał dowodowy, co skutkowało umarzaniem postępowań²². Do innych czynności operacyjnych można zaliczyć kontrolowanie korespondencji prywatnej i urzędowej oraz przesyłek pocztowych. Dość często stosowanym środkiem był dozór policyjny, używany w stosunku do osób, które wyszły na wolność po odbyciu kary za działalność antypaństwową²³.

Kierownik Oddziału Informacyjnego PWS nadkom. J. Szeryński na odprawie wyższych funkcjonariuszy 7 stycznia 1924 roku podkreślił, że ruch komunistyczny stanowi poważne zagrożenie bezpieczeństwa państwa. Natomiast policję polityczną określił jako „armię

¹⁸ Ibidem, s. 37.

¹⁹ Organizacja Policji Województwa Śląskiego, Instytut Pamięci Narodowej w Katowicach (dalej: INP Ka), sygn. 0103/42, brw, k. 240.

²⁰ A. Peplowski, op. cit., s. 30.

²¹ Z. Siemak, *Specyfika służby policyjnej II Rzeczypospolitej*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Peplowski, A. Szymanowicz, A. Gołębowski, Wrocław 2010, s. 179-180.

²² Pismo Powiatowej Komendy Policji Województwa Śląskiego w Pszczynie do Prokuratora Sądu Okręgowego w Katowicach, APK, PWS, sygn. 568, z 19. 03. 1937 r., k. 260-261.

²³ B. Sprengel, *Aspekty procesowe ścigania szpiegostwa w przedwojennej Polsce*, [w:] *Kontrywiad II RP (1914) 1918-1945 (1948)*, t. II, red. Z. Nawrocki, Warszawa 2014, s. 76-77.

wewnętrzna, mającą za zadanie walkę z tym przeciwnikiem”²⁴. Często stosowaną przez policję metodą pracy operacyjnej był wywiad konfidencyjny. Jego cele i zakres określono w instrukcji w następujący sposób: „Policja polityczna prowadzi w dziedzinie życia publicznego obserwację wszystkich ważniejszych faktów, wydarzeń i zjawisk [...]”²⁵. Funkcjonariusze gromadzili informacje, dotyczące działalności danej organizacji, czy stowarzyszenia. Interesujące dane pozyskiwano w sposób bezpośredni od konfidentów, którzy byli członkami rozpracowywanej organizacji oraz w sposób pośredni od informatorów, którzy zbierali wiadomości, utrzymując kontakty towarzyskie z aktywistami czy dziennikarzami. Zazwyczaj dążono do współpracy z kilkoma konfidentami z jednej organizacji, aby kontrolować ich pracę i uniknąć celowej dezinformacji²⁶.

Przy typowaniu osób do współpracy zwracano uwagę na motywację. W instrukcji zakładano indywidualne podejście do każdego kandydata. W przypadku organizacji nielegalnych, zwłaszcza komunistycznych, pozyskanie konfidenta uznawano za trudne zadanie, ze względu na silne przywiązanie ideologiczne i negatywny stosunek do władzy. Poza tym członkowie obawiali się, że przyłgnie do nich określenie „konfident”, uważane za wyjątkowo hańbiące. Odczuwali także strach przed represjami indywidualnymi ze strony KPP. Policja dążyła do wprowadzenia zaufanych osób do struktur partii. Współpracownicy zaczęli od najniższego szczebla, jednak dzięki zapewnionemu bytowi i ochronie przed odpowiedzialnością karną, mogli swobodnie działać i dzięki temu dość szybko awansować²⁷. Stosowano różne metody werbunkowe w zależności od kandydata i sytuacji. Wykorzystywano przy tym następujące środki: groźba pozbawienia pracy lub pozbawienie pracy (nacisk ekonomiczny); groźba pozbawienia wolności lub pozbawienie wolności; przedstawianie negatywnego obrazu danej opcji politycznej, czy organizacji; pozyskiwanie zdeklarowanych przeciwników danej partii czy stowarzy-

²⁴ Protokół z odprawy wyższych funkcjonariuszy PWS, wyznaczonych na stanowiska kierowników agentur informacyjnych, APK, PWSł., sygn. 31, z 7. 01. 1924r., k. 11.

²⁵ Organizacja służby śledczej policji, IPN Ka, sygn. 0103/ 42, brw, k. 446.

²⁶ Ibidem, k. 447.

²⁷ Ibidem, k. 448.

szenia; pozbawienie możliwości nauki lub studiowania; wynagrodzenie (pieniężne, posada); różne formy szantażu; przymus fizyczny i psychiczny, represje²⁸.

Od konfidentów oczekiwano należytego wykonywania zleconych zadań. Byli zobligowani do udzielania informacji o nielegalnej organizacji, w której działali. Szczególnie interesujące dla policji były dane dotyczące jej zamiarów i działań. Ważna była poufność i wiarygodność przekazywanych wiadomości. Celem sieci konfidencjonalnej prowadzonej przez policję polityczną było rozpracowanie struktur organizacyjnych oraz składów osobowych partii politycznych i stowarzyszeń, zwłaszcza nielegalnych. Następnym krokiem była likwidacja ich ogniw oraz zatrzymanie działaczy. Niektórym konfidentom zlecano zadania mające na celu doprowadzenie do wewnętrznej destabilizacji organizacji. Na początku starali się zdobyć zaufanie innych członków, po czym podejmowali czynności zakłócające jej funkcjonowanie²⁹.

W celu ujawnienia czynów przestępczych o charakterze antypaństwowym oraz zagrażających porządkowi wewnętrznemu, śledzono wszelkie nielegalne przejawy życia społeczno-politycznego. Działania prowadzono w szerokim zakresie. W walce z ruchem komunistycznym stosowano również poufną inwigilację, zarówno indywidualną, jak i zbiorową. Inwigilacją indywidualną objęte były osoby zagrażające bezpieczeństwu państwa. Inwigilacji zbiorowej podlegały partie polityczne, organizacje i stowarzyszenia, które prowadziły działalność nielegalnie, w duchu antypaństwowym, tak jak KPP. Funkcjonariusze służby śledczej zbierali informacje dotyczące ich działalności, zamiarów, składu osobowego, miejsc spotkań, drukarni, w których powielano materiały propagandowe. Poufną inwigilację prowadzono również w legalnych organizacjach i partiach, jeśli przejawiały antypaństwowe tendencje. Przed wszystkim zwalczano próby krzewienia ideologii komunistycznej³⁰.

Śledzenie i monitorowanie działalności legalnych partii, organizacji i stowarzyszeń nasiliło się po 1926 roku. Policja kontrolowała pracę związków zawodowych, które cieszyły się szczególnym

²⁸ Ibidem, k. 449.

²⁹ Ibidem, k. 452-453.

³⁰ Instrukcja o sposobie prowadzenia służby śledczej w zakresie resortu wydziału IV-D przez Powiatowe Komendy PP, APK, PWS, sygn. 24, brw., k. 20.

zainteresowaniem komunistów. Działalność związków jako taka nie stanowiła niebezpieczeństwa dla państwa. Poważny problem stanowiły natomiast tzw. dzikie strajki, inspirowane przez komunistów. Sprzeciwiały się im zwłaszcza związki chrześcijańskie, dostrzegając ich polityczny charakter. Zdecydowana większość strajków przeprowadzonych przez związki zawodowe na terenie województwa śląskiego miała jednak charakter ekonomiczny (ok. 67%)³¹. Strajki mogły doprowadzić do destabilizacji wewnętrznej państwa, dlatego były elementem stałej obserwacji ze strony policji. Śledzono również proces przenikania do struktur związków zawodowych osób o zamiarach antypaństwowych. Od policjantów oczekiwano postępowania z poszanowaniem przepisów prawa oraz sumienności i dokładności w wykonywaniu zadań. Często bowiem pojedyncze sprawy miały związek z zagadnieniami natury ogólnopaństwowej³².

Strajki były jednym z poważniejszych zagrożeń bezpieczeństwa publicznego, wymagającym szybkiej reakcji organów policyjnych. Bardzo wiele odnotowano ich w latach 1923-1924. Wówczas liczba robotników uczestniczących w strajku osiągnęła najwyższy poziom w ciągu dwudziestolecia międzywojennego³³. Fatalna sytuacja gospodarcza na Górnym Śląsku skutkowałą pogorszeniem się warunków życia robotników, którzy za pośrednictwem rad zakładowych, wywierali wpływ na związki zawodowe, aby te podjęły negocjacje. 9 października 1923 roku Zespół Pracy Górników zdecydował się na rozpoczęcie strajku, uzasadniając swoją decyzją wyczerpaniem sposobów osiągnięcia porozumienia. W tym samym dniu pracodawcy zgodzili się na podwyżkę płac o 130%. Pomimo wezwania Zespołu Pracy Górników do przerwania strajku, pod wpływem komunistów i radykalnych socjalistów, był on nadal kontynuowany. Na jego czele stanął utworzony Centralny Komitet Akcji Górnego Śląska, tzw. „Komitet 21”, kierowany przez komunistę Józefa Wiczorka. Wystąpienie ostatecznie zakończyło się klęską, a organizatorzy, aktywni uczestnicy strajku i członkowie „Komitetu 21” zostali aresztowani przez policję i postawieni przed sądem³⁴.

³¹ Z. Hojka, op. cit., s. 118.

³² Instrukcja o sposobie prowadzenia służby śledczej..., op. cit., k. 21-22.

³³ Z. Hojka, op. cit., s. 119.

³⁴ Ibidem, s. 152.

Kryzys gospodarczy i bezrobocie negatywnie wpłynęły na nastroje społeczne w całym kraju. Konsekwencją były wystąpienia i demonstracje. Pod koniec 1925 roku Urząd Wojewódzki Śląski (UWŚ) przypomniał starostom i dyrektorom policji, aby byli przygotowani na ewentualne zakłócenia porządku publicznego i nie dali się zaskoczyć. Funkcjonariusze przy wykorzystaniu środków prewencyjnych w pierwszej kolejności mieli zwalczać agitację, która często była początkiem zbiorowej demonstracji³⁵. Sytuacja kryzysowa wymagała szybkich decyzji organów państwowych. Odpowiedzialność za stan bezpieczeństwa w województwie śląskim spoczywała na wojewodzie, który wydawał w tym zakresie stosowne polecenia PWS. Istotne było szybkie opanowanie sytuacji i ograniczenie ewentualnych strat. Szacowano zakres i rozmiar zagrożenia, a następnie wybierano najlepszą taktykę działania. Strajk okupacyjny zakładu pracy był przejawem niezadowolonych robotników, którzy stanowili zdecydowaną i solidarną grupę. Zagrożenie skupione było w przestrzeni zamkniętej. Policja przede wszystkim podejmowała czynności mające na celu ograniczenie do minimum ujemnych skutków strajku dla bezpieczeństwa publicznego. Izolowano jego uczestników od reszty załogi oraz unieszkodliwiano osoby radykalne i agresywne, nastawione na konfrontację z policją. Czynności te umożliwiały wygaszenie konfliktu. Grupa pozbawiona wpływu lidera najczęściej unikała dalszej walki z policjantami³⁶. W przypadku demonstracji w otwartej przestrzeni, ważną była szybka reakcja funkcjonariuszy, aby nie dopuścić do eskalacji zjawiska. Oceniano, że strajki okupacyjne nie były bardzo groźne dla bezpieczeństwa publicznego, ale należało reagować na nie prawidłowo, spokojnie, wykorzystując dostępne policji środki prewencyjne³⁷.

Niewłaściwe przygotowanie policjantów w znacznym stopniu zwiększało ryzyko wystąpienia incydentów, co miało miejsce na przykład w styczniu 1926 roku, gdy tłum demonstrantów wtargnął do budynków komisariatów w Cieszynie i Radzionkowie. Oceniono, że

³⁵ Pismo Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego (dalej: UWŚ) w Katowicach do starostów i dyrektorów policji, APK, PWS, sygn. 18, z 23.12.1925 r., k. 23.

³⁶ Strajk okupacyjny a bezpieczeństwo publiczne, APK, PWS, sygn. 29, brw, k. 78.

³⁷ Ibidem, k. 80; Ogólne wytyczne w zakresie oceny sytuacji i podjęcia decyzji przez dowódców oddziałów policyjnych, APK, PWS, sygn. 29, brw, k. 81-82.

funkcjonariusze nie potrafili właściwie zareagować w sytuacji zagrożenia. W obu przypadkach oddziały PWS nie dysponowały odpowiednią siłą, by zwalczyć niebezpieczeństwo. W związku z czym zarządzo, by w sekcjach policyjnych zawsze była odpowiednia ilość policjantów w rezerwie. Powiatowi komendanci i kierownicy komisariatów raz w miesiącu, w porozumieniu z władzami administracyjnymi (starostwami lub dyrekcjami policji), organizowali alarmy próbne. Kontrolowano w ten sposób sprawności działania jednostek. Następnie sporządzano raport, w którym zamieszczano dane o liczbie funkcjonariuszy, którzy zareagowali na alarm, w jakim czasie przybyli na miejsce zbiórki, ilu z nich nie wykonało zadania. Sprawdzano również kompletność uzbrojenia i umundurowania policjantów³⁸.

Problemem, z którym na co dzień borykała się policja, była działalność propagandowa ruchu komunistycznego. Przykładowo w lipcu 1924 roku rozpowszechniano odezwy KPP na Górnym Śląsku³⁹. Pierwsza z nich wzywała do „stworzenia naczelnej, jednolitej organizacji, obejmującej wszystkich robotników bez różnicy narodowości, przynależności partyjnej, czy związkowej” oraz do walki klasowej⁴⁰. Druga odezwa zatytułowana „Niech żyje strajk generalny w obronie 8-godzinnego dnia pracy!”, wyrażała sprzeciw wobec decyzji władz państwowych o wprowadzeniu 12-godzinnego dnia pracy w hutnictwie. Wspomniano w niej, że 20 lipca 1924 roku policja udaremniła planowany Kongres Rad Zakładowych, na którym zamierzano zatwierdzić strajk generalny przeciwko kapitalistycznej władzy. W zebraniu mieli wziąć udział przedstawiciele z całej Polski, a także z Niemiec, którzy przyjechali, aby zademonstrować swoje poparcie dla robotników Górnego Śląska⁴¹.

W marcu 1925 roku Główna Komenda PWS zwróciła uwagę na wzmożoną działalność ruchu komunistycznego, po tym jak z więzienia zwolniono jego aktywnych członków. Policja dysponowała informacjami o planowanych 29 marca 1925 roku masowych wystąpieniach

³⁸ Okólnik nr 86 Głównej Komendy Policji Województwa Śląskiego (dalej: GK PWS) w Katowicach, APK, PWS, sygn. 18, z 7. 01.1926 r., k. 18.

³⁹ Pismo Starostwa Powiatu Świętochłowickiego, APK, PWS, sygn. 164, z 30. 07. 1924 r., k. 5.

⁴⁰ Odezwa komunistyczna, APK, PWS, sygn. 164, z 21. 07. 1924r., k. 7-8.

⁴¹ Ibidem, k. 13.

ulicznych, pochodach do Katowic oraz kongresie, na którym zamierzano zatwierdzić strajk generalny. Jednostki policyjne zostały zobowiązane do powstrzymania demonstracji oraz innych wydarzeń o charakterze antypaństwowym⁴². 10 kwietnia tego roku Samodzielny Referat Informacyjny (SRI) Dowództwa Okręgu Korpusu (DOK) nr V w Krakowie przekazał Śląskiemu Urzędowi Policji Politycznej (ŚUPP) w Katowicach informacje o spodziewanych akcjach sabotażowo-dywersyjnych, skierowanych przeciwko fabrykom wojskowym i innych związanych z przemysłem obronnym. Policja podjęła stosowne czynności operacyjne⁴³.

Ważnym fragmentem pracy PWS była działalność prewencyjna. Funkcjonariusze dbali o bezpieczeństwo w miejscach publicznych. Interweniowali podczas zgromadzeń ludności. W szczególności zwracali uwagę na skupiska osób bezrobotnych w urzędach pośrednictwa pracy i biurach, w których wypłacano im zasiłki. Prowadzono ich obserwację, zwłaszcza w większych ośrodkach robotniczych. Komisariaty i posterunki PWS pozostawały w stanie ciągłej gotowości do działania. Zwalczano wiece, demonstracje, wystąpienia w województwie śląskimi i zawiadamiano o nich UWS. Jeżeli sprawa miała szerszy zasięg i stanowiła zagrożenie bezpieczeństwa państwa, informowano również Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (MSW)⁴⁴. Policja była zobowiązana do podjęcia czynności również w sytuacji potencjalnego zagrożenia. 7 kwietnia 1925 roku UWS powiadomił starostów i dyrektorów policji o planowanej przez KC KPP akcji wysadzania mostów. Mimo że wiadomość pochodziła z niesprawdzonego źródła konfidencjonalnego, główny komendant PWS wydał zarządzenie prewencyjne, nakazujące odpowiednią ochronę mostów⁴⁵.

W walce z ruchem komunistycznym PWS współdziałała z PP. Współpraca opierała się na wymianie istotnych informacji. W maju

⁴² Okólnik tajny nr 24 GK PWS w Katowicach, APK, PWS, sygn. 18, z 26. 03. 1925 r., k. 105.

⁴³ Pismo Samodzielnego Referatu Informacyjnego Dowództwa Okręgu Korpusu nr V (dalej: SRI DOK V) w Krakowie do Śląskiego Urzędu Policji Politycznej (dalej: ŚUPP) w Katowicach, APK, PWS, sygn. 18, z 10. 04. 1925r.; k. 46; Okólnik tajny nr 33 GK PWS w Katowicach, APK, PWS, sygn. 18, z 24. 04. 1925 r., k. 47.

⁴⁴ Pismo UWS do starostów i dyrektorów PWS, APK, PWS, sygn. 18, z 11. 02. 1926 r., dokument niepaginowany.

⁴⁵ Pismo UWS w Katowicach do starostów i dyrektorów policji, APK, PWS, sygn. 18, z 7.04. 1925 r.; k.48; Okólnik nr 31 GK PWS w Katowicach, APK, PWS, sygn. 18, z 8. 04. 1925 r., k. 49.

1925 roku Komenda Główna PP w Warszawie przekazała śląskiej policji wiadomość o funkcjonującej w Mińsku szkole dywersyjno-terrorystycznej. Według ustaleń policyjnych w kwietniu tego roku zakończono, prowadzony tam kurs. Ukończyło go 60 uczestników. Następnie przydzielono ich do grup dywersyjnych m.in. w Mogilnie, Kopylu, i Starobinie. Część z nich skierowano do Polski. Ich zadaniem było zintensyfikowanie działań grup komunistycznych i przygotowanie ich do zadań dywersyjno-sabotażowych, zwłaszcza we wschodnich województwach Rzeczypospolitej. Oddziały dywersyjno-terrorystyczne w poszczególnych województwach miały organizować zamachy na urzędy państwowe, mosty, niszczyć linie kolejowe i komunikacyjne oraz wodociągi, zatrwać wody w studniach, z których korzystało wojsko. Planowano także morderstwa wyższych urzędników państwowych. Organizacje komunistyczne, funkcjonujące na ziemiach polskich, zostały zobligowane do zaopatrzenia oddziałów w broń i środki chemiczne. Akcje dywersyjno-sabotażowe zamierzano prowadzić na obszarze całego kraju⁴⁶. Główny komendant PWS insp. Leon Wróblewski wydał polecenie szczególnego zaangażowania wszystkich policjantów w zwalczanie ruchu dywersyjno-sabotażowego w województwie śląskim⁴⁷.

6 maja 1925 roku policja zlikwidowała Biuro Organizacyjne KC KPP w Warszawie. Egzekutywa KC KPP zawiesiła działalność wszystkich wydziałów centralnych i komitetów okręgowych KPP, z których członkowie zostali aresztowani przez policję. Służba śledcza uzyskała informacje, że przyczyną tej decyzji było wszczęte wewnętrzne śledztwo, mające na celu ustalenie przyczyn dekonspiracji. Ponadto KC wydał tajną instrukcję, w której zawarł nakaz „aby konfidenti policyjni, czerpiący informacje bezpośrednio z głębi organizacji, byli zabijani przez bojówki komunistyczne”⁴⁸. Śledztwo KC KPP zakończyło się w czerwcu 1925 roku. Wszyscy członkowie zawieszeni w czynnościach partyjnych, zostali do nich przywrócenii. Policja ustaliła, że KC KPP

⁴⁶ Pismo KG PP w Warszawie do wszystkich Okręgowych Urzędów Policji Politycznej, APK, PWS, sygn. 18, z 18.05. 1925r., k. 74.

⁴⁷ Okólnik tajny nr 44 GK PWS w Katowicach, APK, PWS, sygn. 18, z 3. 06. 1925 r., k. 74.

⁴⁸ Pismo Wydziału V KG PP do wszystkich Okręgowych Urzędów Policji Politycznej, APK, PWS, sygn. 18, z 18. 05. 1925r.; k. 75; Okólnik tajny nr 42 GK PWS w Katowicach, APK, PWS, sygn. 18, z 2. 06. 1925r., k. 77.

zdecydował się na zmianę zasad konspiracji. Miało to zapobiec dalszemu rozbijaniu organizacji przez organy bezpieczeństwa. Osoby, które chciały dostać się do partii, musiały zdobyć poręczenie dwóch obecnych członków. Zmieniono też formę spotkań. Organizowane do tej pory zjazdy KC KPP z udziałem przedstawicieli wszystkich okręgów, zastąpiono posiedzeniami plenarnymi poszczególnych komitetów okręgowych, w których uczestniczył jeden lub kilku członków KC⁴⁹.

W 1925 roku odnotowano liczne zamachy komunistów na urzędy policyjne i samych funkcjonariuszy. Policjanci atakowani byli zarówno na służbie, jak i poza nią. Niektórzy doznali ciężkich urazów. Insp. L. Wróblewski stwierdził, że przyczyną incydentów było niewłaściwe zabezpieczenie budynków policyjnych. Zauważono uchybienia w stosowaniu przepisów koszarowych. 27 czerwca 1925 roku GK PWS w związku z tymi wydarzeniami, zarządziła kontrolę stanu urzędów i budynków policyjnych oraz ich wyposażenia, a także systemu zabezpieczeń (okien, drzwi wejściowych, parkanów lub płotów z drutem kolczastym). Sugerowano utrzymywanie w jednostkach psów wartowniczych. Dodatkowo zalecono stosowanie w nocnej porze umówionych haseł lub znaków, znanych tylko policjantom danego oddziału. Wyrażono zgodę, aby funkcjonariusze nosili broń poza służbą, ale zaznaczono, że powinna być ona odpowiednio ukryta⁵⁰.

MSW w dokumencie z 31 lipca 1925 roku, zwróciło uwagę, że skuteczne przedsięwzięcia władz administracji państwowej i policji sparaliżowały działalność komunistów. Liczne aresztowania działaczy KPP zdeorganizowały jej strukturę. W tej sytuacji wśród komunistów pojawiły się głosy radykalne, wyrażające potrzebę zmiany sposobów walki z organami bezpieczeństwa. Nowa taktyka zakładała utworzenie specjalnych bojówek terrorystycznych. Formalnie projekt ten został odrzucony na zjeździe KC KPP. Nieoficjalnie jednak dano ciche przyzwolenie na stosowanie tego typu metod. Świadczą o tym liczne zamachy, do których KPP przyznała się w wydanej przez siebie ulotce z 18 lipca 1925 roku. Organy bezpieczeństwa zostały wezwane do

⁴⁹ Pismo Wydziału V GK PP do wszystkich Okręgowych Urzędów Policji Politycznej, APK, PWS, sygn. 18, z 18. 06. 1925 r., k. 76; Dodatek do Okólnika tajnego nr 42, APK, PWS, sygn. 18, z 10. 07. 1925 r., k. 76.

⁵⁰ Okólnik tajny nr 48 GK PWS w Katowicach, APK, PWS, sygn. 18, z 27. 06. 1925 r., k. 68.

podjęcia energicznych działań wobec organizacji komunistycznych, zwłaszcza Związku Młodzieży Komunistycznej, w którym tworzono bojówki. Dodatkowo zalecono wzmocnienie wywiadu konfidenckiego we wszystkich komórkach komunistycznych. Policjanci podczas kontroli osobistej mieli zwracać szczególną uwagę na nielegalnie posiadaną broń. Wykrycie podczas rewizji materiałów wybuchowych i broni przeważnie świadczyło o antypaństwowej działalności zatrzymanego. We wszystkich tego typu przypadkach wszczynano postępowanie karne pod kątem uczestnictwa w organizacji terrorystycznej. KPP miała być traktowana „nie tylko jako partia wywrotowa, ale także, jako organizacja spiskowo-terrorystyczna”⁵¹.

Urząd Śledczy PWS prowadził dochodzenia w sprawach osób najbardziej zaangażowanych w działalność KPP. Po ustaleniu ich miejsca zamieszkania lub pobytu, zarządzano ścisłą inwigilację. Na tej płaszczyźnie współpracowano z Urzędem Śledczym PP w Warszawie oraz wszystkimi urzędami śledczymi w państwie⁵². Kontrolowano osoby, które zostały skazane przez sąd za działalność komunistyczną. Po odbyciu kary objęte były ścisłą obserwacją. W sytuacji, gdy opuszczały one teren województwa śląskiego, powiadamiano Urząd Śledczy PP w Warszawie i inne urzędy śledcze w kraju. Konieczne było ustalenie, czy nie prowadzą one działalności antypaństwowej na obszarze innego województwa i czy nie wyjechały do Związku Radzieckiego⁵³.

W okólniku tajnym z 31 sierpnia 1925 roku główny komendant insp. L. Wróblewski stwierdził, że zagrożenia ze strony ruchu komunistycznego nie należy lekceważyć, mimo że na obszarze województwa śląskiego dotychczas nie miał on dużego powodzenia. Osłabiony wpływ związków zawodowych i utracone zaufanie robotników do władzy, uznano za czynniki, stwarzające podatny grunt dla rozwoju ruchu komunistycznego. Utworzone Komitety Jedności Związków Zawodowych miały oddziaływać na środowisko robotnicze w okręgach przemysłowych, zwłaszcza na Górnym Śląsku. Zarządzono wobec

⁵¹ Pismo Ministerstwa Spraw Wewnętrznych do wszystkich Wojewodów, Delegata Rządu w Wilnie i Podkomisarza Rządu na m. st. Warszawę, APK, PWS, sygn. 18, z 31.07.1925 r.; k. 56. Okólnik tajny nr 57 GK PWS, APK, PWS, sygn. 18, z 25 08.1925 r., k. 57.

⁵² Pismo Urzędu Śledczego PWS w Katowicach do Urzędu Śledczego PP, APK, PWS, sygn. 164, z 04. 1928 r., k.18.

⁵³ Ibidem, z 13.09.1928 r., k. 20; ibidem, z 24. 11. 1928 r., k. 21.

tego ścisłą obserwację komórek komunistycznych i śledzenie ich aktywności, „[...] by z jednej strony mieć dokładny pogląd na rozmiary akcji komunistów, ich wpływy i siłę, zaś z drugiej strony umożliwić paraliżowanie tej akcji w zarodku [...]”. Podkreślano, że „[...] Policja Wojewódzka nie może być zaskoczona żadną akcją o znaczeniu politycznym, a tym bardziej jakąkolwiek akcją ze strony elementów wywrotowych i [powinna – M.S.] stać zawsze na wysokości swojego zadania”⁵⁴.

W związku ze wzmożoną aktywnością komunistów we wrześniu 1925 roku główny komendant insp. L. Wróblewski zobligował ŚUPP do przekazywania informacji o wszystkich akcjach antypaństwowych ekspozyturom policji politycznej. Przesyłanie tych danych miało usprawnić ich pracę i zapewnić dostęp do bieżących wiadomości o funkcjonowaniu ruchu komunistycznego w województwie śląskim. Z kolei ekspozytury policji politycznej przedkładały stosowną dokumentację w tym zakresie starostom i dyrektorom policji, a także powiatowym komendantom PWS. Wszystkie ważniejsze sprawy miały być omawiane również na odprawach komendantów posterunków⁵⁵.

Część literatury propagandowej, rozprzestrzenianej w województwie śląskim, była przygotowywana przez niemieckich komunistów. 30 stycznia 1927 roku zatrzymano na przejściu granicznym Rudzka Kuźnia, w powiecie świętochłowickim, pracownika wracającego z Niemiec, który usiłował przemyścić ulotki komunistyczne, zatytułowane „An das werktätige Volk Oberschlesien. Die Presse als Waffe im Klassenkampf” („Do ludzi pracy na Górnym Śląsku. Prasa jako broń w walce klasowej”). Niezależnie od tego KC KPP przesyłał pocztą materiały do działaczy komunistycznych lub sympatyków ruchu. Agitację antypaństwową najczęściej prowadzono podczas spotkań z osobami bezrobotnymi. W styczniu 1927 roku zorganizowano ich dziesięć, m.in. w Królewskiej Hucie, Rudzie, Lipinach i Świętochłowicach. Komuniści wykorzystywali panującą wśród bezrobotnych atmosferę niezadowolenia, aby przeforsować swoje cele. Przykładowo podczas zebrania w Rudzie żądali oni uwolnienia więźniów politycz-

⁵⁴ Okólnik tajny nr 54 GK PWS w Katowicach, APK, PWS, sygn. 18, z 31.08.1925 r., k. 53.

⁵⁵ Okólnik tajny nr 62 GK PWS w Katowicach, APK, PWS, sygn. 18, z 11.09.1925 r., k. 50.

nych, wolności prasy i słowa. Ponadto protestowali przeciwko faszyzującemu rządowi oraz atakom władzy na mniejszości narodowe⁵⁶. 18 stycznia 1927 roku w Królewskiej Hucie zorganizowano zjazd delegatów komitetów bezrobotnych województwa śląskiego, na którym powołano Centralny Komitet Bezrobotnych. Składał się on z 17 członków. Większość stanowili znani działacze komunistyczni⁵⁷. 24 lutego podczas zjazdu delegatów komitetów bezrobotnych wyłoniono reprezentację, która miała przedstawić w UWS postulaty, które dotyczyły zaopatrzenia osób bez pracy w węgiel i mąkę, podwyższenia świadczeń socjalnych, wypłaty jednorazowej zapomogi oraz legalizacji zebrań bezrobotnych. W przypadku decyzji odmownej śląskich władz, planowano zamieszki na terenie Katowic⁵⁸. Wszystkie przedsięwzięcia komunistów uzasadniane były potrzebą walki z „fasyzmem i dyktaturą obecnego rządu”⁵⁹.

KPP starała się oddziaływać na związki zawodowe. Działacze komunistyczni przemawiali m.in. na zebraniach w kopalniach „Florentyna” w Łagiewnikach, „Giesche” w Nikiszowcu oraz w „Hucie Królewskiej” w Królewskiej Hucie. Wybrano ich również do zarządów filii Centralnego Związku Górników (CZG) w Łagiewnikach i Świętochłowicach. Jednak okręgowy zarząd CZG wyniki te unieważnił, wykluczając taką możliwość⁶⁰. Nowo utworzony Związek Zawodowy Hutników Górnego Śląska do 1931 roku organizował demonstracje uliczne, podczas których kolportowano ulotki i afisze komunistyczne. Prowadził działania zmierzające do wywołania strajków w zakładach przemysłowych. W drugiej połowie 1931 roku inicjatywę przejął Górnośląski Związek Zawodowy Górników, który w odezwie „Do robotników Górnego Śląska” wzywał do uczestniczenia w strajkach. 2 listopada 1931 roku policja skonfiskowała cały nakład przygotowanych materiałów propagandowych w ilości 6000 sztuk⁶¹.

⁵⁶ Sprawozdanie PWS za styczeń 1927r., APK, PWS, sygn. 130, z 8.02.1927 r., k. 20-21.

⁵⁷ Ibidem, k. 22.

⁵⁸ Sprawozdanie PWS za luty 1927 r., APK, PWS, sygn. 130, z 8.03.1927 r., k. 66-67.

⁵⁹ Ibidem, k. 68; K. Trembicka, *Między utopią a rzeczywistością. Myśl polityczna Komunistycznej Partii Polski (1918-1938)*, Lublin 2007, s. 45.

⁶⁰ Sprawozdanie PWS za styczeń 1927 r. ..., op. cit., k. 23.

⁶¹ Sprawozdanie o stanie bezpieczeństwa publicznego za listopad 1931 r., APK, PWS, sygn. 131, z 3.12.1931 r., k. 9.

W zakresie rozpoznania struktury i składu personalnego organizacji komunistycznych w województwie śląskim Urząd Śledczy PWS w Katowicach współpracował z SRI DOK V w Krakowie⁶². W sprawozdaniu z 30 czerwca 1932 roku zwrócono uwagę, że rozwój ruchu komunistycznego na tym obszarze zależał od kilku czynników: kryzysu gospodarczego, zamykania zakładów przemysłowych i masowych zwolnień zatrudnionych w nich pracowników oraz niskich płac. Komuniści wykorzystywali trudną sytuację społeczno-gospodarczą, aby zyskać poparcie niezadowolonych. Głównym celem było zorganizowanie na Górnym Śląsku strajku powszechnego. Organizowano demonstracje i protesty o charakterze lokalnym. Dodatkowo prowadzono agitację na zebraniach, rozpowszechniano ulotki komunistyczne, wydawano odezwy, organizowano tzw. marsze głodujących. Szczególnie aktywne były Komitet Okręgowy KPP i Komunistyczny Związek Młodzieży Polskiej (KZMP). Inicjowano powstanie nowych organizacji komunistycznych w środowisku robotniczym. W lutym 1932 roku utworzono Związek Zawodowy Jedności Górniczej oraz Górnośląski Związek Zawodowy Robotników Przemysłu Metalowego i Hutniczego. Należy jednak zaznaczyć, że ich skuteczność była niewielka⁶³.

Akcje prewencyjne i represyjne⁶⁴ organów policyjnych względem organizacji komunistycznych przyniosły skutek w postaci zredukowania stanu personalnego. W powiecie świętochłowickim stan KPP i KZMP zmniejszył się o połowę, w powiecie katowickim o ok. 45%. Również odnotowano spadek na obszarze Królewskiej Huty, jednak nie tak duży. W powiatach pszczyńskim i rybnickim sytuacja KPP zasadniczo się nie zmieniła. W powiecie bielskim zaobserwowano wzmocnienie, polegające na zorganizowaniu pięciu nowych komórek. KZMP w powiecie katowickim i rybnickim utworzył po jednej komórce⁶⁵.

⁶² Pismo SRI DOK V w Krakowie, dotyczące organizacji komunistycznych, APK, PWS, sygn. 164, z 22.07.1932 r., k. 57.

⁶³ Sprawozdanie SRI DOK V w Krakowie o stanie organizacyjnym i personalnym organizacji komunistycznych w województwie śląskim, APK, PWS, sygn. 164, z 30.06.1932 r., k. 58.

⁶⁴ Prewencja – dotyczyła działań policji w zakresie zapobiegania czynom przestępczym, represją natomiast były czynności podejmowane w celu schwywania przestępcy: Organizacja służby bezpieczeństwa w państwie, APK, PWS, sygn. 29, z 1931 r., k. 8.

⁶⁵ Sprawozdanie SRI DOK V w Krakowie o stanie..., op. cit., k. 59.

W czerwcu 1932 roku KO KPP Górnego Śląska składał się z siedmiu członków. Organizacyjnie podzielony był na cztery wydziały: agitacyjno-propagandowy, zawodowy, techniki i bezrobocia oraz Egzekutywę KO KPP. Zorganizowaną pod koniec 1931 roku Okręgową Komórkę Redakcyjną, zlikwidowano w lutym 1932 roku, a jej członków aresztowano. Ogółem KO KPP posiadał 12 komitetów dzielnicowych, z 41 komórkami i ok. 190 członkami. W 1932 roku został zredukowany o 2 komitety dzielnicowe, 10 komórek i 79 członków. Na przełomie 1931 i 1932 roku utworzono sekcję kobietą KPP w Świętochłowicach. Jednak po aresztowaniu dwóch aktywistek, jej dalsza działalność została sparaliżowana⁶⁶. W powiecie katowickim komitety dzielnicowe KPP zorganizowano w Szopienicach - Janowie, Siemianowicach - Małej Dąbrówce, Nowej Wsi - Bielszowicach, Załężu - Dębie. Funkcjonowały także dwie komórki w Chorzowie i Maciejkowicach, które podlegały Komitetowi Dzielnicowemu w Królewskiej Hucie⁶⁷.

Przy KO KZMP utworzono dwa wydziały: agitacyjno-propagandowy oraz zawodowy. Posiadał 6 komitetów dzielnicowych, z 22 komórkami i ok. 108 działaczami. W roku 1932 w porównaniu z rokiem wcześniejszym powiększył się o 4 komórki i 15 członków⁶⁸. Na terenie powiatu katowickiego komuniści posiadali swoje swe wpływy w Związku Wolnomysłicieli, który prowadził działalność o charakterze kulturalno-oświatowym. Miał on łącznie 200 członków. Oceniono, że komuniści spośród ok. 28000 wszystkich bezrobotnych powiatu katowickiego, mogli liczyć na 13,5% poparcie⁶⁹.

W powiecie świętochłowickim funkcjonowały dwa komitety dzielnicowe KPP w Świętochłowicach i Lipinach. W powiecie pszczyńskim utworzono 3 komórki w Łaziskach Górnych, Łaziskach Średnich i Mikołowie. W powiecie bielskim funkcjonował jeden komitet dzielnicowy, podobnie jak w Królewskiej Hucie. W powiecie rybnickim istniały 3 komitety w Rybniku, Radlinie, Czerwionce⁷⁰. Urząd Śledczy PWS i SRI DOK V w Krakowie posiadały dobre rozpoznanie składu

⁶⁶ Ibidem, k. 60.

⁶⁷ Ibidem, k. 62.

⁶⁸ Ibidem, k. 61.

⁶⁹ Ibidem, k. 64.

⁷⁰ Ibidem, k. 65-69.

osobowego poszczególnych komitetów dzielnicowych (oraz ich komórek) na Górnym Śląsku, zarówno KPP, jak i KZMP⁷¹.

W listopadzie 1931 roku górnośląski KO KPP wydał drugą odezwę zatytułowaną „Do robotników hut żelaza i ogółu proletariatu Górnego Śląska”. Nawoływano w niej do konsolidacji sił wszystkich robotników. Zachęcano do tworzenia komitetów strajkowych oraz drużyn samoobrony. Z uwagi na wzmożoną działalność antypaństwową, policja 4 listopada 1931 roku przystąpiła do likwidacji Komitetu Dzielnicowego KZMP w Małej Dąbrówce. Zatrzymano 8 osób pod zarzutem przynależności do organizacji antypaństwowej. 6 listopada zlikwidowano komórkę KZMP w Nowej Wsi. Aresztowano 11 osób. 25 listopada przystąpiono do likwidacji samoobrony komunistycznej na terenie powiatu świętochłowickiego, czego efektem było zatrzymanie 18 osób⁷².

W 1934 roku komuniści prowadzili szeroką kampanię antyrządową. W mieście Łędziny policja obserwowała działalność Klemensa Szewczyka. Kilka razy w tygodniu organizował on spotkania w swoim mieszkaniu, podczas których prowadził ideologiczne pogadanki. Szewczyk podsycił w uczestnikach nastroje niezadowolenia. W październiku został zdegradowany za brak biegłości w działaniach konspiracyjnych. Jego miejsce zajął Jerzy Świeca, który zajmował się organizowaniem komórki w Łędzinach oraz drugiej na obszarze Świniowy i Hołdunowa. PWS dysponowała dokładnymi informacjami o sposobach tworzenia komórek KPP oraz posiadała nazwiska członków. Szacowano, że komuniści w Łędzinach mogą liczyć na 30% poparcie. Dane o komórkach przekazywali współpracujący z policją informatorzy⁷³. W pierwszej połowie 1935 roku KPP w Łędzinach w zasadzie nie przejawiała żadnej aktywności. Sytuacja zmieniła się w drugiej połowie roku w związku z wyborami parlamentarnymi w Polsce i wyborami do Sejmu Śląskiego. Znani wówczas działacze komunistyczni: Klemens Szewczyk, Jerzy Świeca, Karol Musioł, planowali wystąpienia na oficjalnych wiecach i zebraniach przedwyborczych. Nie zyskali jednak akceptacji władz. Pomimo braku zgody zdecydowali się przemawiać publicznie, łamiąc ustawę o zgromadzeniach.

⁷¹ Ibidem, k. 69-78.

⁷² Sprawozdanie o stanie bezpieczeństwa publicznego..., op. cit., k. 9-10.

⁷³ Komunistyczna Partia Polski – stan organizacyjny, APK, PWS, sygn. 131, z 22.12.1934 r., k. 102.

3 września 1935 roku zostali aresztowani przez policję i następnie trafili do aresztu śledczego w Katowicach, gdzie przebywali do dnia rozprawy – 11 grudnia tego roku. Za działalność antypaństwową otrzymali trzymiesięczną karę pozbawienia wolności⁷⁴.

W listopadzie 1936 roku przeprowadzono całkowitą likwidację KPP w Łędzinach i okolicy. Rozwiązano I Komitet Dzielnicowy, I Podkomitet Dzielnicowy i cztery komórki KPP. W wyniku tych działań ruch komunistyczny został zahamowany niemal w całym powiecie pszczyńskim. Dwudziestu najbardziej zaangażowanych działaczy dostało karę pozbawienia wolności na okres pięciu lat. Porażka negatywnie wpłynęła na komunistów pozostających na wolności. W obawie przed represjami ze strony PWS pozostali bierni. Ze sprawozdania policyjnego wynika, że zlikwidowane komórki nie odbudowały się i nie utworzono też nowych. Komuniści utracili swoje wpływy w instytucjach i organizacjach. Nie było też jednostek, które podjęłyby się reaktywacji ruchu komunistycznego w powiecie pszczyńskim⁷⁵.

Rzeczony ruch komunistyczny na Górnym Śląsku zależał od kilku czynników. Kryzys gospodarczy, masowe zwolnienia z zakładów przemysłowych i niskie płace, sprzyjały jego działalności. Głównym celem komunistów było zorganizowanie strajku powszechnego. PWS posiadała dobre rozpoznanie ogniw komunistycznych na obszarze województwa śląskiego. W zakresie zwalczania ruchu komunistycznego ściśle współpracowała z PP. Pomimo szeroko zakrojonej aktywności, systematycznej agitacji, propagandy, podburzania społeczeństwa do strajków i wystąpień antypaństwowych, wpływ ruchu komunistycznego w województwie śląskim był niewielki. Akcje rewolucyjne i represyjne PWS względem organizacji komunistycznych przynosiły efekty w postaci zredukowania stanu personalnego, a następnie likwidacji komórek partii i organizacji komunistycznych. Można przyjąć, że policja osiągała dobre rezultaty w zwalczaniu ruchu komunistycznego.

⁷⁴ Ibidem, z 5.01.1936r., k. 125-126.

⁷⁵ Pismo do Urzędu Śledczego PWS w Katowicach, APK, PWS, sygn. 568, z 5. 01. 1937r., k.307-308.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Państwowe w Katowicach
- Instytut Pamięci Narodowej w Katowicach

Opracowania

- Ćwiąk H., *Działalność wywiadu sowieckiego na polskim pograniczu w latach trzydziestych (w świetle materiałów polskiego kontrwywiadu)*, Warszawa 1994.
- Ćwiąk H., *Obrona Śląska przed wpływami wywiadu niemieckiego w latach 1933-1939*, Katowice 1999.
- Głębocki H., *GRU w służbie Imperium*, [w:] *Czerwone szwadrony postępu*, red. F. Musiał, J. Szarka, Kraków 2008.
- Grünberg K., Serczyk J., *Droga do rozbioru Polski. Nowe ustalenia: 1918-1939*, Warszawa 2005.
- Halicki K., *Policja Polityczna w województwie pomorskim w latach 1920-1939*, Łódź 2015.
- Halicki K., *Policja polityczna w Polsce w okresie międzywojennym*, [w:] *Wywiad i kontrwywiad wojskowy II RP*, red. T. Dubicki, t. 1, Łomianki 2010.
- Hawranek F., *W województwie śląskim 1922-1939*, [w:] *Dzieje ruchu robotniczego na Górnym Śląsku*, red. F. Hawranek, Opole 1982.
- Hojka Z., *Polski ruch zawodowy w województwie śląskim (1922-1939). Oblicze polityczne*, Katowice 2006.
- Jerczyński D., *Śląski ruch narodowy pod naciskiem polskiego i niemieckiego nacjonalizmu na tle politycznej historii Górnego Śląska w latach 1848-1947*, Zabrze 2006.
- Historia dyplomacji polskiej: 1918-1939*, t. 4, red. P. Łossowski, Warszawa 1995.
- Ławnik J., *Represje policyjne wobec ruchu robotniczego 1918-1939*, Warszawa 1979.
- Misiuk A., *Służba śledcza Policji Państwowej. Geneza, organizacja, kierunki działania*, [w:] *Policja Państwowa w Drugiej Rzeczypospolitej. Wybrane aspekty organizacji i funkcjonowania*, red. A. Tyszkiewicz, Kraków 2015.
- Misiuk A., *Historia policji w Polsce. Od X wieku do współczesności*, Warszawa 2008.

- Misiuk A., *Instytucje bezpieczeństwa wewnętrznego w Polsce: zarys dziejów (od X wieku do współczesności)*, Szczytno 2012.
- Misiuk A., *Kształtowanie się systemu bezpieczeństwa wewnętrznego II Rzeczypospolitej w latach 1918-1922*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Peplowski, A. Szymanowicz, A. Gołębowski, Wrocław 2010.
- Misiuk A., *Policja Państwowa 1919-1939: powstanie, organizacja, kierunki działania*, Warszawa 1996.
- Peplowski A., *Zagrożenie bezpieczeństwa wewnętrznego Drugiej Rzeczypospolitej ze strony ruchu komunistycznego*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Peplowski, A. Szymanowicz, A. Gołębowski, Wrocław 2010.
- Siemak Z., *Specyfika służby policyjnej II Rzeczypospolitej*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Peplowski, A. Szymanowicz, A. Gołębowski, Wrocław 2010.
- Sprengel B., *Aspekty procesowe ścigania szpiegostwa w przedwojennej Polsce*, [w:] *Kontrwywiad II RP (1914) 1918-1945 (1948)*, t. II, red. Z. Nawrocki, Warszawa 2014.
- Sprengel B., *Policja Państwowa a przestępczość w powiecie wrocławskim w latach 1919-1939*, Wrocławek 2006.
- Sprengel B., *Policja Państwowa a organy władzy publicznej w polityce ochrony bezpieczeństwa wewnętrznego w Polsce w latach 1918-1939*, Toruń 2011.
- Trembicka K., *Między utopią a rzeczywistością. Myśl polityczna Komunistycznej Partii Polski, (1918-1938)*, Lublin 2007.
- Tyszkiewicz J., Czapiewski E., *Historia powszechna. Wiek XX*, Warszawa 2011.